

Лука Мичета

СТЕФАН ДЕЧАНСКИ

БИОГРАФИЈА НАЈНЕСРЕЋНИЈЕГ
СРПСКОГ ВЛАДАРА

■ Laguna ■

Copyright © 2014, Лука Мичета
Copyright © овог издања 2014, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Славки Ружић, мојој мудрој шећици,
на чију сам доброћу и подршку
увек могао да рачунам*

Садржај

<i>Уместо увода</i>	9
Срби и антивизантијски савез	15
Неуспех брачне дипломатије	20
Поход Византије на Србију	24
Сукоб краља Уроша I са сином Драгутином	39
Драгутиново напуштање престола и дежевски сабор	45
Долазак краља Милутина на српски трон	53
Појава Турака	59
Каталонци и њихов напад на Свету гору	63
Турци у служби краља Милутина	72
Бракови и жене краља Милутина	76
Монголски утицај	79
Милутинов брак са Симонидом	91
Краљ Драгутин и Угарска	101
Рат Драгутина и Милутина	106
Утицај византијске царице Ирине	112

Сукоб краља Милутина и сина му Стефана Дечанског	117
Смрт краља Драгутина	122
Борба деце краља Милутина за српску круну	125
Женидба Стефана Дечанског византијском принцемом .	133
Грађански рат у Византији и Срби	138
Стефан Дечански побеђује брата Константина	142
Сукоби са Дубровником и браћом Бранивојевићима .	148
Битка код Велбужда	153
Погибија бугарског цара Шишмана	162
Незадовољне српске велможе	167
Победа Душана над Стефаном Дечанским	172
Убиство Стефана Дечанског	178
Култ Стефана Дечанског	182
Култ Стефана Дечанског и деспот Стефан Лазаревић .	190
Свети краљ Стефан Дечански и Католичка црква . . .	196
Манастир Високи Дечани	204
Дечани у народним песмама и српској поезији	216
<i>Хронологија</i>	226
<i>Литература</i>	243
<i>О аутору</i>	263

УМЕСТО УВОДА

„Болне судбине постојају историја.“

Јохан Хојзинга

„Тек уз помоћ историје један народ постојаје свестан самог себе.“

Артур Шопенхауер

Ниједну од многобројних судбина српских владара није пратила таква мистерија, такав драмски набој, таква коб, као што је то био случај са судбином Стефана Дечанског, најнесрећнијег краља Србије у њеној више од миленијума дугој историји.

Сјај круне, илузија среће и славе које она опсенарски носи, Стефана Дечанског је привлачио судбински прејако, судбински трагично.

Управо онако како је вековима касније певао Његош у делу *Луча микроkozма*:

*„У времену и бурном жилишту
човјеку је срећа неизнајна –
права срећа, за ком вјечно шрчи;
он јој не зна мјере ни границе:
што се више к врху славе њење,
то је виши среће непријатељ.“*

На повести Стефана Дечанског се видело колико може бити кратак пут од среће наследника круне до трагике ослепљеног и проказаног принца изгнаника – од престола до губилишта.

Иако краљ Милутин и син му Стефан Дечански нису били карактери који би нужно тежили сукобљавању, ипак долази до судара нејаког и неспремног сина са егоистичном сувереношћу свемоћног оца.

Стефан Дечански је могао и пре ослепљивања и протеривања у Цариград да упозна страшну Милутинову бездушност и његове приоритете: када га је као таоца послао на татарски двор кана Ногаја; када је све саблазнио женидбом свастиком рођеног брата Драгутина – која је била још и монахиња када ју је завео – угарском принцезом Јелисаветом; када се није противио намерама своје таште, василисе Ирине, мајке његове последње жене Симониде, да на српски трон доведе једног од њених синова, византијских принчева...

Доживевши страшну казну Стефан Дечански сазрева и свој лични свет гради изнад, мимо стварности, уверен да од ње ништа добро није добио нити је од ње ишта добро, како му се чинило, могао да очекује.

Но та страшна казна, плод немилосрдне Милутинове јарости, оштећује му вид али не и вољу и тврду

веру хришћанску. Напротив, недаће су удвајале његове снаге.

Свој живот Стефан Дечански је изместио у ум – у молитву, у контемплацију и чекање. Била је то душа испуњена патњом, која је другачије била принуђена да мери проток времена.

Ослепљени принц, принц под сумњом и стигмом, бива прогнан у туђину, у Цариград, код василевса Андроника II Палеолога што му, парадокса ли, неће бити најгори део његовог живота.

Стефан Дечански учи да буде стрпљив – стрпљив до надмоћи. Вешто, овај унесрећени претендент на српски трон негује мит о свом хендикепу, хендикепу који га је у тим годинама изгнанства штитио од сваке зависти и подозрености – од сваког покушаја да се поред вида овај несрећни престолонаследник лиши и живота.

Од ослепљења па до доласка на српски трон овај владар се тихо креће, готово плашљиво по славном Константиновом граду. Под девет дубровачких брава чува тајну свога не до краја уништеног вида, која треба да буде његово најјаче оружје, које ће му у правом тренутку, и искоришћено на прави начин, омогућити недостижну предност.

Снага воље Стефана Дечанског оплемењена искуством коју само велики бол може да изнедри ни са чим се не може поредити у том добу великих владарских амбиција, дворских сплетки и урота али и још већих непочинстава.

Стефан Дечански достојанствено носи своју злу коб и нити тражи нити потиче да га сажаљевају. У

узвишеном спокоју он из византијског свемира – где импонује духом и ставом – припрема скок у бесмртност коју ће заједно делити са својом задужбином, манастиром Високи Дечани.

У пустињи патње, коју не може да ублажи ни раскош василевсове палате, из малене али моћне оазе коју чине само његова велика амбиција и непомућена вера – спрема се он да преузме српски трон, спрема се на епски изазов.

Стефан Дечански се не плаши смрти – те утехе сваке тешке патње – јер само на власти, мисли овај несрећни човек, може да почне да живи, може да скине повез са очију... Он се враћа у Србију, збуњен не без слутњи и страха од будућих догађаја и хировитог остарелог оца. Он је убеђен да га од одавно подозривог родитеља, пре свега, може избавити само круна. Његова слободна територија се налази на малом простору престола. Само са освојеним троном може да се нада слободи. Али била је то само још једна његова илузија.

Он се надахњује својом вољом а опија вером, паметно обезбеђујући подршку цркве, пре свега, вештих и мудрих црквених првака Никодима и славног Данила.

Повратак у Србију из изгнанства – који је од Милутина измолио вешти тада још игуман Данило – био је први корак Стефана Дечанског ка власти, ка трону. Међутим, кад год би се Стефан Дечански дотакао политике будио је и њеног демона који би се увек умешао на његову штету. Стефан Дечански је, као и многи пре и многи после њега, заборавио да власт има Медузин поглед – ко једном види њено лице више не може одвратити поглед од њега.

Смелост изгнаника, смелост проистекла из очајања соколи његову одлучност за предстојећи напад. Срце му је било храбро колико му је памет била велика – стрпљењем грађена способност за велика дела.

Аргусовски опрезан, није на власт дошао користећи се само силом већ и уз помоћ цркве – која му неће замерити када се буде латио мача у разрачунавању са браћом и сином у борби за српски престо. Јер у политици најчешће не одлучују мисли већ дела, одлучност личности која је спремна да у критичном тренутку све стави на коцку како би добила оно чему тежи.

Стефану Дечанском – кога су погађали страховити громови судбине, коме су дух али и воља очврснули под стравичном неправдом и дугим прогоном – готово се не може ништа замерити. Сагледавајући његово доба и судбину види се да он није увек живео лагодним животом свога века и ранга али да је умро у складу са карактером који га је красио и са важећим обрасцем свога столећа.

Био је заточеник амбиције која се доласком на власт завађа са његовом савешћу.

У борби са браћом Стефан Дечански је лизнуо крв – која ће га одвести до тога да га рођени син осуди на *најјрчу* смрт удављења.

Српска историја не познаје вештије изведену сцену доласка на власт али ни трагичнији одлазак са ње.

Стефан Дечански, некад смела, вучја душа, претвара се у недостојног слабића који бежи из сопственог двора остављајући на цедилу жену и децу.

Није прошла нити једна деценија од крунисања Стефана Дечанског а већ у славној бици код Велбужда,

најславнијем подузећу његове власти, засјала је звезда његовог сина, будућег првог и јединог српског цара Душана, кога већ краси визионарска напетост – нестрпљење једне изузетне личности која жели да се искаже у потпуности.

Душан, тај вансеријски човек и владар код кога је порок власти био наслоњен на генијалност армирану храброшћу који – „имајући са собом много војништва и многе од начелних велможа“ – израста у најмоћнијег али, можда, и најморалнијег владара династије Немањић, иако није проглашен за свеца.

Стефан Дечански имао је ту несрећу да влада између две колосалне личности: оца, светог краља Милутина, и сина, цара Душана. Иако је његова владавина била кратка и омеђена двојицом изузетних владара, Стефан Дечански је успео да остави иза себе једно дело какви су Високи Дечани и да се упише у светитеље.

Стефан Дечански – најнесрећнији српски владар који је нашао мало љубави и код оца и код сина – трагичан је симбол српске историје.

Из нужде, превише чврсто у себе укоренен и на циљ усредсређен да би водио рачуна о суровој стварности којој је био изложен, он није био репрезентативни владар свога доба али јесте свога народа.

И како вели Григорије Цамблак:

„Али како би био савршен мученик, ако не овако?“

Л. М.

У Београду,
на Света три јерарха 2014.

Срби и антивизантијски савез

У годинама које су претходиле рођењу српског краља Стефана Дечанског дешавали су се важни историјски догађаји не само по српску државу.

Унук Стефана Немање, краљ Урош I (1243–1276), водио је Србију у правцу који ће од ње створити, у деценијама које долазе, кључну силу на Балкану и када ће током владавине јединог српског цара, цара Душана, сина Стефана Дечанског, Србија доживети свој врхунац.

Када су крајем јуна 1261. године у Цариград ушле трупе Михаила VIII Палеолога (1259–1282), после 57 година престало је да постоји Латинско царство¹. Сва

---

¹ Латини су освојили Цариград 1204. године – био је то догађај који су поједини савременици доживели као „поремећај светског поретка“. Славни хришћански град крсташи су пљачкали три дана. „Откако је света, ни у једном граду није добијен толики плен“, забележио је историчар крсташа Жофроа де Вилардуен. Очевидац, византијски писац Никита Хонијат је сведочио: „Чак су и сарацени милосрдни и благи у поређењу са овим људима који носе на раменима Христов крст.“

звона цариградских цркава су звонила док су свештеници и монаси украшавали цркве и манастире као за највећи црквени празник. Славна византијска империја обновљена је 15. августа те године када је у Светој Софији крунисан Михаило VIII Палеолог за првог василевса „нове“ Византије.

Био је то „догађај од необичног, светскоисторијског значаја“ на који се на Западу није нимало благонаклоно гледало. Византија је опет била сила која је могла снажно да утиче на европску политику а Цариград је поново постао један од најважнијих центара политичког одлучивања. Овај догађај је довео и до великих промена на политичкој мапи Балкана, драматично утичући и на судбину српске државе.

Новог василевса Михаила VIII Палеолога чекали су неизвесни дани. Већи део Грчке је био под Францима, док су Венеција и Ђенова контролисале морске путеве у источном Медитерану. Епир и Тесалија, као и Србија и Бугарска, били су непријатељски настројени. Савез западних и балканских владара могао је представљати велику опасност по тек ослобођени Цариград.

Краљ Урош I је био спреман да се придружи сваком антивизантијском подухвату. Српски двор је успоставио добре везе са Карлом Анжујским² (1226–1285),

---

² Поред намере да Византију поново подведе под латинску власт – чак је бацио анатему на Ђеновљане који нису хтели да се одрекну савезништва са Византијом – папа Урбан IV (1261–1264) био је одлучан и у жељи да уништи свог највећег непријатеља Манфреда, краља Сицилије. Као замена Манфреду одабран је Карло, прорачунати, округли и амбициозни гроф од Анжуја и Провансе, млађи брат француског краља Луја IX. Нови папа Климент IV (1265–1268) наставио је дело папе Урбана IV па је Карло, помоћу драгуља своје

братом Луја IX, француског краља од 1226. до 1270. године, љутим противником обнове византијске империје.

Карло је, на папском двору у Витербу, са папом Климентом, војводом Виљемом II Вилардуеном, ахајским кнезом (који је своје територије ставио под Карлов суверенитет), и са протераним латинским царем Балдуином II (латински цар од 1228. до 1261. и титуларни латински цар у егзилу од 1261. до 1273. године), склопио савез 27. маја 1267. године којим је договорено да се Балдуин II врати на цариградски трон и обнови Латинско царство.

Као и у многим другим случајевима тога доба брак је требало да буде гарант споразума – брак између Беатриче, Карлове кћерке (када буде имала довољно година за удају), и Филипа Куртенеа, Балдуиновог сина. Такође, Виљемова ћерка Изабела се удала за Карловог сина Филипа Анжујског.

жене које је она заложила како би му обезбедила финансијска средства за подухват, стигао у Рим 1265. године. Војска од тридесет хиљада крсташа (папа Климент је рат прогласио крсташким) Карла Анжујског је у бици код Беневента 26. фебруара 1266. године поразила Манфреда, ванбрачног сина немачког цара Фридриха II (1194–1250), и осујетила његову намеру да завлада Италијом. Манфредово тело нађено тек после три дана Карло није дозволио да буде сахрањено по хришћанском обреду – већ је закопано испод моста код Беневента. Утамничио је и Манфредову жену Јелену са децом. Две године касније августа месеца у бици код Таљакоца Карло је поразио последњег Хоенштауфовца, шеснаестогодишњег Манфредовог синовца Конрадина, одрубивши му главу на тргу у Напуљу. Тако су немачке владаре у јужној Италији заменили француски – Карлови гвелфи били су сада господари како су то некада били гибелини.

Како би лакше реализовао своју намеру, Карло је за будући рат против Византије потражио савезнике и међу балканским земљама.

Бугарски цар Константин Тих (1257–1277) био је зет Јована IV Ласкариса, никејског цара од 1258. до 1261. године, кога је Михаило VIII ослепио и збацио с престола тако да је његово придруживање антивизантијској коалицији потпуно разумљиво³.

Карло Анжујски је пажњу посветио и Србији, јер је Србија у то доба била снажна држава, док је краљ Урош I – ожењен Јеленом Анжујском (око 1236–1314) – уживао глас вештог дипломате и храброг ратника могао бити важан савезник. Српски владар је пак очекивао да ће му Карло помоћи у освајању византијских територија.

Карло ништа није препуштао случају: послао је изасланство и селџучком султану, краљу Јерменије као и монголском кану а на своју страну успео је да придобије 1269. године и византијску савезницу Ђенову.

Његов план за рат против Византије „био је исти као некадашњи план Нормана, када су у XI веку покушали да продру на Балканско полуострво и униште Византију“. По томе плану трупе из Италије је требало пребацити на Балкан и заузети Драч, одакле је водио

---

³ Након смрти Ирине Ласкарис бугарски цар Константин Тих ожењено се Маријом, сестричином василевса Михаила, што је довело до извесног смањења затегнутости у односима између два двора. Међутим, пошто цар Михаило VIII није Константину дао обећани мираз, Бугари су упали у Византију 1272. године али су Константинове трупе морале да се повуку пред татарским снагама чију је потпору Михаило VIII успео да добије.

стари римски пут у Солун, и одатле у Цариград. За искрцавање Карлових трупа у Драч било је од велике важности држање Србије, која се граничила са драчком облашћу. С обзиром на то да је недалеко од Драча, у зетским планинама, била граница српске државе, Карло је знао да Србија може бити изузетно неугодан непријатељ и да стога треба све учинити како би се придобила за савезничку ствар.

Карлова акција да задобије Србију за савезника вероватно није наилазила на велике тешкоће, јер је „цар Михаило после заузећа Цариграда показивао очиту тежњу да прихвати старе традиције византијског империјализма, по којима цело Балканско полуострво треба да буде под влашћу Константинове круне на Босфору. Краљ Урош је због тога наравно морао бити забринут за будућност своје државе и био је, природно, спреман, да уђе у сваку комбинацију против Византије“ (Станоје Станојевић).

Ток преговора између краља Уроша и Карла Анжујског није познат, али без сумње је да су окончани договором о заједничком наступању против Византије.

Неуспех брачне дипломатије

Србија се током владавине Немањића – посебно после обнове византијског царства 1261. године – све време искључиво ширила на рачун Цариграда и византијских области.

Моћ српске државе произилазила је из јаке економске подлоге, односно богатства њених рудника, њихове успешне експлоатације. Да ли је Византија била толико слаба а Србија толико јака да је могла тако брзо да осваја византијске територије чији је врхунац био за време цара Душана, када Србија постаје царство, а Душан цар Срба и Грка? На ово питање је одговорио Сима Ћирковић, који је утврдио да су без обзира на фрагментарну документацију ослабљена византијска империја и оснажено српско краљевство а касније и царство били државе које „нису припадале истом реду величина“. Јер Србија „није дорасла урбанизованој од давнина и трговачки веома активној Византији, која је и у периоду опадања чувала своју позицију на најважнијим трговачким путевима источног Медитерана. У првој половини XIV

века привредно стање и Србије и Византије одређено је било неједнаким наслеђем.“

Међутим, када је реч о војној сили, без обзира на ове економске показатеље, Србија је била у предности. Према историјским изворима српски краљ је био у стању да поведе трупе од 15.000 ратника.

Јован Кантакузин (1292–1383), василевс од 1347. до 1354. године и историчар, пише да је, рецимо, Андроник III Палеолог (1328–1341), који је био у рату са својим дедом Андроником II Палеологом (1281–1328), сазнао да је Андроник II сакупивши из западних градова војску „која није за потцењивање и водећи са собом немалу помоћ Трибала [Срба]“ кренуо на њега.

У тој неповољној и компликованој политичкој ситуацији по Византију Михаило VIII Палеолог је применио стару византијску дипломатску стратегију – склапање бракова. Намеравао је да кћерку Ану уда за Урошевог млађег сина Милутина и да династичким везама ослаби Карлов притисак.

Иако је Драгутин као најстарији син био самим тим и наследник престола, Византинци су се одлучили на овај брак јер су „однекуд веровали да је он неизлечиво болестан“ и да ће Милутин бити наследник на српском трону па према томе и да ће потомство византијске принцезе „у профири рођене“ бити на српском престолу.

Ана је била шесто законито дете, а друга кћерка цара Михаила VIII Палеолога и царице Теодоре. Сматра се да је имала дванаест година када је требало да се уда за Милутина.

У лето 1272. године Цариград је упутио посланство, са којим је пошла и василевсова кћерка са богатом

спремом и даровима као Милутинова вереница, на двор српског краља Уроша I.

У близини српске границе будућа млада је са већином своје пратње остала да сачека део посланства које се упутило краљу Урошу, како би василевса и његову супругу Теодору поближе обавестили о условима живота на српском двору као и о још неким важним питањима која су била од интереса за Цариград. У делегацији је био и познати цариградски историчар Георгије Пахимер, који је потом подробно описао посету Србији као и ову мисију у којој је учествовао:

„Одлучише да пошаљу Стефану Урошу хартофилакса [чувар архива] [Јована] Века, а са њим и [митрополита] Трајанупоља⁴ Кондумна. Јер према налогу царице требало је да хартофилакс оде унапред и подробније се упозна са приликама код Срба, да види какав је њихов начин живота и како је устројен ред у њиховој држави. [...] Дошавши, они тамо не само да не видеше ништа достојно свите и одговарајуће [краљевске] власти него се Урош, гледајући њихову пратњу и послугу, а нарочито евнухе⁵ питао шта би они требало

⁴ Трајанупољ је било седиште митрополије и значајно византијско војно и трговачко упориште на путу *Via Egnatia* (пут је направљен по наређењу римског проконзула Гнеја Егнација 146. године.

⁵ По Јустинијановом закону кастрација је третирана као „злочин увреде величанства“, док је на сабору у Никеји 325. године црква званично осудила кастрацију и изричито забранила обављање свештеничке дужности кастратима који су сами себе ушкопили – институција евнуха била је у Византији веома значајна не само за живот женског дела богаташке куће или царског двора већ и за функционисање царске администрације. Сви који су о њима писали – било да су били пагани као Сенека, или хришћани као Свети Василије – једнодушно кажу да „њихов дух исто толико заслужује презир колико и њихово тело“.

да буду. А кад је чуо од њих [Византинаца] да је такав царски ред и да принцези следи таква пратња, он негодујући рече: 'Е, е, шта је то? Нама није уобичајено такво понашање.' И то рекавши, одмах показа једну младу жену⁶, сиромашно одевену и предењу посвећену. 'Тако се ми, рече показујући руком, односимо према младатама.' И све је код њих било припросто и сиромашно, као да животаре о зверињу [од лова] и крадући."

Ипак, каже Љубомир Максимовић, „колико год Јован Век био разочаран животом на Урошевом двору, сувише би било једнострано сматрати да је планирани брак Милутина и Ане пропао због мучног утиска који је на посланике и његову пратњу оставио варваризам краљеве околине, какво је мишљење изнето у *The Cambridge Medieval History*“.

По мишљењу Станоја Станојевића, главни разлог за овакав Пахимеров однос према Србији лежи у томе што на српском двору „нису наишли на готовост да се питање о удадби византијске принцезе сврши лако и брзо, као што су се они надали. [...] Да ли је промена у Урошевом држању дошла због промене спољне политике и утицаја са стране, или су томе били други какви узроци – то није познато, али су византијски изасланици убрзо видели како стоји ствар, и да у својој мисији неће успети, па су нагло напустили Србију, узели у Охриду несудану невесту и целу њену опрему, па се вратили у Цариград. Тако је комбинација и покушај цара Михаила да одвоји Србију од Карла и да га придобије за себе пропао“.

⁶ Жена „коју су посланици срели била је, по свему судећи, Каталина, кћер угарског краља Стефана V, која је нешто раније удата за Драгутина“ (Срђан Пириватрић).